

Jäähyväiset tieteelliselle suunnittelulle

TERTTU PAKARINEN

Epistemologisen muutoksen edessä

Teoksensa ”Planning in the Public Domain: From Knowledge to Action” epilögissa John Friedmann hahmottelee epistemologisen paradigman muutosta. Nykyisin vielä suurella määrin vallitsevan ajattelutavan juuret Friedmann näkee vaiistusfilosofiassa. Filosofit näkivät järjen ylimpien muotojen toteutuvan tieteen palveluksessa ja tiede muotoiltiin karkeasti Newtonin fysiikan pohjalta. 1700-luvun lopulle tultaessa myös insinöörit olivat muodostumassa omaksi maailman parantamisen akateemiseksi ammattikunnakseen väittäen, että tieteellisen tiedon soveltaminen luonnolliseen maailmaan takaisi ihmiselle luonnon hallinnan. Vielä nykyistenkin suunnittelukäsitysten taustalta paikannettava Auguste Comte esitti suorastaan, että samanlainen herruus voisi ulottua myös sosiaaliseen maailmaan tieteellisten lakien tuntemuksen ja ”inhimillisen insinööritieteen” avulla. (Friedmann 1987, 413)

”Comtelainen skientismi työnsi syrjään hienostuneemmat ja filosofisemmat ”henkityeet” (”Geisteswissenschaften”) tai sen henkiset discipliinit, joita nykyisin kutsuttaisiin ihmistieteiksi. Se lupasi epistemologian ilman

tietävää subjektia – sanonta on Karl Popperin (1972).” (Friedmann 1987, 414) Jo 1920-luvulla luonnontieteet tuottivat kuitenkin yhteiskuntatieteisiinkin epävarmuusperiaatteen, mutta tämän seurauksien hyväksyminen – tiedon deobjektivointi suhteuttamalla se subjektiin tai tekemällä siitä ”inter-subjektivista” sekä ihmistieteiden ja yhteiskuntatieteiden, ehkä jopa luonnontieteidenkin uudelleen integrointi – on ollut yhteiskuntatieteiden piirissä perin vastahakoista näihin päiviin asti. Satunnaisiin yrityksiin tässä suunnassa on suhtauduttu välinpitämättömästi, ellei suorastaan vihamielisesti. Ne on sysätty riutumaan yhteiskuntatieteen establishmentin kaukaiseen periferiaan. (Friedmann 1987, 414) ¹

¹ Sitä, mihin amerikkalainen suunnittelun teoreetikko yhteiskuntatieteiden establishmentilla viittaa, voidaan luonnehtia vaikkapa lainaamalla rationaalisen valinnan teorian kehittäjä Jon Elsteriä. Teoksensa ”The Cement of Society” esipuheessa Elster kuvaa alemman teoksensa päämäärää: ”...yhteiskuntatieteiden peruskonseptin tulisi olla pikemminkin *mekanismi* kuin *teoria*. Mielestäni yhteiskuntatieteet ovat valovuosien päässä asteesta, jolla on mahdollista muotoilla yleisiä lainomaisia säännönmukaisuuksia inhimillisestä käyttäytymisestä. Sen sijaan meidän tulisi keskittyä spesifioimaan inhimillisen toiminnan ja vuorovaikutuksen pieniä ja keski-suuria mekanismeja – uskottavia, usein havaittuja asioiden kulkuja.” (Elster 1989, viii) Johdantonsa aluksi Elster kirjoittaa: ”Hume kirjoitti *Treatise of Human Nature*’nsa abstraktissa, että kausaalisuus on ’yhteis-

"Viime aikoina kuitenkin – ottaen huomioon kasvavan vakuuttuneisuuden siitä, ettei Popperin teoreettisten objektien maailma vie meitä minnekään – kaukainen periferia on nousemassa uudestaan näyttämölle ja käymässä establishmentin kimppuun uusien lepattavien, moniväristen lippujen alla, hermeneutiikan, strukturaatioteorian, fenomenologian, etnometodologian, universaalien pragmatiikan ja vastaavien liikkeiden puitteissa. Nämä yhteiskuntatieteellisen vallankumouksen shokkijoukot ovat ainakin yhdestä asiasta yhtä mieltä: siitä että maailma on todellinen, ja että siitä voidaan tietää – siihen mittaan kuin siitä voidaan tietää – vain empaattisen tutkimuksen avulla, mikä on tapa ottaa selvää sellaisesta sosiaalisesta todellisuudesta, jolla on kyky vastata takaisin. Tämän rinnalla tapahtuu lähentymistä ihmistieteisiin, kun sellaiset kognitiiviset alat kuin mytologia, folklore, historia ja lingvistiikka nähdään tärkeinä suunnannäyttäjinä havaittujen ilmiöiden oikeelliselle ymmärtämiselle." (Friedmann 1987, 415)

"Uuden, holistisen, dialogisen tieteen" implikaatioita suunnittelulle ei Friedmannin mukaan vielä ymmärretä täysin. Hän ottaa silti alustavien johtopäätösten tekemisen riskin. "Ensinnäkin uusi epistemologia tekee vanhanaikaisen teknokraattisen suunnittelun epälegitiimiksi. Kaikki tieto on näkökulmaan

kunnan sementti'. Fysikaalisessa maailmassa järjestyksen takaa se, että yhdentyyppiset tapahtumat seuraavat toisentyypisiä tapahtumia poikkeuksetta. Tässä kirjassa käsittelen sosiaalisen maailman järjestyksen ehtoja. Mikä ilmaa yhteiskunnat kokoon ja estää niitä hajautumasta kaaokseen tai sotaan? Se on suuri ongelma, joka ei jää tärkeudessa minkään muun ongelman jälkeen. En väitä tarjoavani täydellistä vastausta, eivätkä tarjoamani osittaiset vastauksetkaan ole kovin syvällisiä. Tällä hetkellä yhteiskuntatieteet eivät voi toivoa olevansa enempää kuin sosiaalista kemiaa: induktiivisia yleistyksiä, jotka pysyvät lähellä ilmiöitä. Sosiaalisen fysiikan aika ei ole vielä, eikä se ehkä koskaan tulekaan." Johtopäätöksissään Elster toistaa ajatuksen: "Fysiikassa, totuus voi olla yksinkertainen. Kemiassa, se on todennäköisesti sotkuinen. Yhteiskuntatieteet, toistaakseni mitä sanoin johdannossa, ovat lähempänä kemiaa kuin fysiikkaa." (Elster 1989, 250)

sidottua ja väliaikaista. Toiseksi uusi epistemologia muuttaa niin tieteellisen kuin suunnitteluun liittyvän tutkimuksen dialogiseksi prosessiksi tutkijan/suunnittelijan ja subjektin/toimijan välillä, joka prosessi etenee tyypillisesti artikuloimattoman, hiljaisen tiedon pohjalla. Kolmanneksi tieteellisen/suunnitteludiskurssin kieli muuttuu kykeneväksi ilmaisemaan subjektiivisia todellisuuksia, merkityksellisen toiminnan etsintää sekä ihmis- ja sosiaali- ja käyttäytymistieteiden integraatiota." (Friedmann 1987, 415)

Friedmannin johtopäätökset heijastavat luonnollisesti hänen omaa näkökulmaansa suunnitteluun: pyrkimystä dialogiseen, aidosti emansipatoriseen suunnitteluun sekä teorian ja käytännön, tiedon ja toiminnan erottamattomuuteen, jolle hän hakee – ja saakin – epistemologisesta suunnanmuutoksesta vahvistusta. Friedmann ei välttämättä ole yleisesti hyväksytty suunnittelun metateorian jättäjä (tästä todistaa esim. puhe uudesta holistisesta dialogisesta tieteestä yksikössä), joka voisi käden käänteessä jäsenöidä epistemologisen murroksen käsitevaruuden lukijalle. Friedmannin kuvaus epistemologisesta paradigman muutoksesta onkin valittu tähän johdannoksi lähinnä sen vuoksi, että se heijastelee hyvin 'perinteisten' suunnittelun teoreetikkojen tuntoja muutoksen edessä.

On selvää, että uusia teoreettisia positioita ei voida vain yksinkertaisesti istuttaa vanhan suunnitteluajattelun runkoon. Kaikki, argumentaatiotavasta käsitteellisiin rakennelmiin, on kyseenalaistettu. Kysymys siitä, mikä on tieteellistä, edellyttää nyt tiedekäsitysten itsensä pohdintaa. 'Tieteellinen suunnittelu', sellaisena kuin sen toisen maailmansodan jälkeinen suunnittelukeskustelu niin oikealla kuin vasemmalla valistuksen hengessä määritteli, näyttäytyy nyt tietynä aikaansa sidottuna projektina, jolla oli rajallinen kesto. Yhdyn Friedmanniin siinä, että olisi liian aikaista mennä esittämään epistemologisen

muutoksen implikaatioita suunnittelulle. Nytkin, seitsemän vuotta Friedmannin kirjan ilmestymisen jälkeen, uuden ainekset ovat perin hajallaan. Uusien todellisuuden tulkintatapojen kilpaillessa keskenään kestää aikansa, ennen kuin niitä vastaavat teoreettiset rakennelmat soveltavan discipliinin kentässä tulevat artikuloituiksi.

Uuden kehkeytyessä painollaan lienee sopivaa muistella 'tieteellistä suunnittelua' – aamun lupauksena ja illan pettymyksenä – mahdollisista negatiivisista assosiaatioista huolimatta.

Epistemologisen muutoksen takana – valistuksen tieteisusko

Tieteellisen suunnittelun isiin voidaan lukea Henri de Saint-Simon (1760–1825) sen nojalla, miten hän sijoitti suunnittelun osaksi kaavailemaansa uutta poliittista systeemiä vuonna 1820 ja miten hän elämänsä viimeiset 25 vuotta kehittänyt meritokraattisen yhteiskunnan visiotaan. Suunnittelun ja hallinnon tuli olla tieteellisellä perustalla, nojata uuteen "sosiaaliseen fysiikkaan. Poliitiikka oli erotettava suunnittelusta. 1800-luvun alun utopistien tapaan Saint-Simon halusi uskoa yhteiskunnalliseen konsensukseen, jonka perustaksi hän rakensi tieteellistä, 'arvovapaata' systeemiään. Euroopan Yhdysvaltojen asianajajasta tuli kuitenkin lopulta pettymysten kautta uuden uskonnon perustaja. (Friedmann 1987, 63–69)

Saint-Simonin oppilas Auguste Comte nosti sosiaalisen fysiikan tieteiden luokittelussaan pyramidin huipulle levittäen samalla perin naineja käsityksiä yhteiskuntatieteiden roolista tieteen kentässä. Ollessaan vielä tiiviissä yhteydessä Saint-Simoniin Comte julkaisi vuonna 1822 käsityksensä suunnittelusta, missä teoretikko-suunnittelijoiden ja käytännöllisten hallinnoijien välillä vallitsi selkeä

työnjako. Poliitikalle ei Comten käsityksissä jäänyt suurtakaan osaa: tiede saattoi tuottaa yhtä hyvin tietoa siitä, mitä on, kuin siitä, mitä pitäisi olla. Tieteen tehtävä oli Comten mukaan etabloida faktoja ja muuttumattomia lakeja. Suunnittelijan tehtäväksi jäi ohjata sosiaalisen kehityksen suuntaa näiden lakien mukaisesti. Tieteellisen työn merkityksessä verifioitujen tosiasioiden kertymistä ei kaukana ollut se ihannetilä, jossa sosiologit ottaisivat hoitaakseen Jumalan tehtävät. (Friedmann 1987, 69–71)

Tieteellisen suunnittelun esi-isille oli selvää, että suunnittelun tuli palvella hallitsevaa eliittiä. Heidän käsityksensä siitä, että suunnittelun tuli toimia tulevan kehityksen ennustajana tieteellisten lakien pohjalta ei ole tyystin kadonnut tänä päivänäkään. Tieteisuskon erilaiset painotukset ovat vain synnyttäneet erilaisia kilpailevia koulukuntia.

Rationaalisuus tieteilisyytenä

Teollisen kehityksen orastaessa oli mahdollista kuvitella harmoninen, tieteellisesti ohjattu ja luonnonlakeihin sopeutettu konsensusyhteiskunta vailla poliittisia ristiriitoja. Poliitiikka oli tieteyshyhteiskunnassa pikemminkin tarpeettomana väistyvä. Toteutuessa kypsässä teollisessa yhteiskunnassa oli kuitenkin otettava kantaa suuriin, perustaviin poliittisiin ristiriitoihin. 1930-luvun suunnittelukeskustelussa Länsi-Euroopassa äärimmäisinä vaihtoehtoina näyttäytyivät Itä-Euroopan kaltainen totalitarianismi tai spontaanille markkinataloudelle ominainen *laissez faire*. Ratkaisijan asemaan nousi Englanti, missä 1930-luvun laman seuraukset, toisen maailmansodan aiheuttamat tuhot ja sotilaiden jälleenasuttamisen ongelma loivat yhdessä riittävän paineen poliittisen kompromissin etsimiseen. Tällaisena näyttäytyi suunnittelu, demokraattinen keskite.

Yhdyskuntasuunnittelu, tai kuten hyvinvointivaltiollisen suunnittelun kukoistuksen kaudella kernaasti sanottiin: yhteiskuntasuunnittelu, nousi merkittäväksi yhteiskuntakehityksen tekijäksi. 1960-luvun on sanottu merkinneen suunnittelun poliittisuuden tiedostetuksi tulemistä. Tuohon asti kehitys nähtiin luonnollisena kehityksenä, johon suunnittelijan tuli parhaansa mukaan varautua, mutta jota hän ei voinut ja jota hänen ei tullut yrittääkään muuttaa. 1960-luvulla tulevaisuus alettiin nähdä muotoiltavana, vaihtoehdot tulivat suunnittelukeskusteluun.²

1960-luvun suunnittelun teorian valtavirta pitäytyi kaikesta huolimatta varhaisten oppisiensä mukaan tieteen ja politiikan erotte- lussa. Suunnittelun legitimoimiseksi oli tärkeää osoittaa ero arvovapaan, tieteelliseen analyysiin perustuvan asiantuntijatyön ja arvovalinnat suorittavan poliittisen päätök- senteon välillä. Suunnittelijat ammattikuntana edustivat tieteellisyyttä, mihin heillä kou- lutuksensa nojalla katsottiin olevan edelly- tykset. Tästä syntyi ristiriita tieteellisen ja taiteellisen koulutuksen saaneiden suun- nitteijoiden ("blueprint-suunnittelijat) välille, joita kuitenkin edelleen yhdisti 'epäpoliit- tisuus' suhteessa muihin suunnittelun kentän toimijoihin.³

² Voidaan tosin helposti osoittaa, että käytännössä suunnittelun vaihtoehdot 1960-luvulla olivat jokseenkin näennäisiä, koska ne tehtiin aina yhden ja saman teoreettisen horisontin puitteissa. Kehityksen suhteen voitiin esittää minimi- ja maksimivaihtoehtoja saman kasvun paradigman puitteissa.

³ Tieteellisyyden korostuksella 1960-luvulla oli osittain myös selkeästi ammattipoliittinen funktio. Designerit, joilla noihin päiviin asti oli ollut hallitseva asema suunnittelun kentässä, tulivat vakavasti haastetuiksi niiden perin tyyty- mättömien yhteiskuntatieteilijöiden ja maantieteilijöiden taholta, joita design-professio oli alkanut käyttää aiis- tetuissa palvelutehtävissä muun muassa surveytutki- musten tekijöinä. Suunnittelun metakritiikoiksi aset- tuneissa uusissa akateemisissa kaupunkitutkimuksen linnakkeissa ei designereilla ollut sijaa. Healey, McDougall ja Thomas selittävät käsitteellistä epäselvyyttä ja hä- märyyttä suunnittelun määrittelyssä sillä, että yhdys- kuntasuunnittelussa kietoutuu edelleen toisiinsa kaksi historiallista traditiota: "planning society" -idea ja "plan- ning towns" -idea, jotka kumpikin ovat itsessään riittä- mättömiä. (Healey, McDougall, Thomas 1982,18-19)

1960-luvun suunnittelun teorian valtavirta, rationalistinen suunnittelun teoria, ymmärsi suunnittelun tieteellisyyden päätöksenteon rationaalisuutena. Suunnittelu oli päätökseen- teon valmistelua, jossa voitiin kauttaaltaan soveltaa tieteellisiä menetelmiä. Mutta myös itse päätöksentekoon, nimenomaan pää- töksentekoprosesseihin, joihin väistämättä jo kuuluivat valinnat, voitiin soveltaa tieteellisiä kriteereitä. Näitä suunnitelmien päteviä va- lintakriteereitä tarjosi kolme erilaista koulu- kuntaa, kaikki kuitenkin idealismin pohjalta. Marios Camhis on luonnehtinut rationalistisen suunnittelun teorian koulukuntien tieteen- filosofisia perustoja: rationaalinen, koko- naisvaltainen suunnittelu nojasi verifikatio- nismiin, inkrementalismi falsifikationismiin ja mixed scanning -lähtökohta puolestaan tieteel- listen tutkimusohjelmien metodologiaan. (Camhis 1979, 12)

Rationaalis-kokonaisvaltainen lähestymis- tapa asettaa seuraavat vaatimukset:

- yleisten arvojen joukon, joka on ilmais- tavissa päämäärinä ja tavoitteina,
- kaikkien päämäärien saavuttamiseen tarjolla olevien vaihtoehtojen generoinnin ja tutkimisen,
- kunkin vaihtoehdon valitsemisesta seu- raavien, kaikkien seurausten ennustamisen,
- seurausten vertailun suhteessa yleisesti hyväksytyihin päämäärä- ja tavoitejouk- koihin ja
- sen vaihtoehdon valinnan, joka vastaa suurimmassa määrin päämääriä ja tavoitteita. (Camhis 1979, 30)

Kokonaisvaltaisuus voi rationalismissa tarkoittaa erilaisia asioita. Se voi merkitä pluralistisessa yhteiskunnassa esiintyvien erilaisten intressien mahdollisimman kattavaa huomioon ottamista. Se voi myös viitata kokonaisvaltaiseen näkemykseen tulevasta asioiden tilasta. Saatettiin myös tavoitella kattavuutta kaikkien mahdollisten vaihto- ehtojen ja näiden kaikkien mahdollisten seu- rausten tarkastelussa tai kaikkien tarkastel-

tavien elementtien pitämistä yhtä tärkeinä ja yksityiskohtaisen tutkimisen arvoisina. (Camhis 1979, 30–31)

Rationaalis-kokonaisvaltaisessa lähestymistavassa päämäärät ovat ideaali, jota vasten hypoteesi testataan. Vaihtoehdosta tulee suunnitelma, jos se vastaa päämääriä samalla tavalla kuin hypoteesista tulee laki, jos faktat sen vahvistavat. Testaamisen vaikeutena on varsinkin kaikkien vaihtoehtojen kaikkien seurausten tarkastelun ongelma. (Camhis 1979, 31–32)

Inkrementalismi on esitetty rationaalis-kokonaisvaltaisen lähestymistavan kritiikkinä. Kaikista mahdollisista arvoista ei katsota edes tarpeelliseksi tehdä koherenttia skeemaa, vaan evaluoidaan vain sitä, mikä on käsiällä olevissa valinnoissa relevanttia. Pitkän tähtäimen tarkastelun sijasta tarkastellaan vallitsevasta tilanteesta mahdollisimman vähän poikkeavia vaihtoehtoja. Seurauksista tarkastellaan vain rajoitettua osaa, kiinnostavia vaihtoehtoja. Toisin kuin rationaalis-kokonaisvaltaisessa lähtökohdassa, keinot voivat myös määrittää tavoitteita – ei vain päinvastoin. Inkrementalismi ei pyri tavoitteita kohti, vaan pahasta pois. Se on ongelma-orientoitunutta, ei päämääräorientoitunutta. (Camhis 1979, 39–41)

Pienine askelineen inkrementalismi on väistämättä konservatiivista, jopa epäinnovatiivista. Rationaalis-kokonaisvaltainen ja inkrementalistinen lähtökohta eivät lopulta korvaa toisiaan, vaan niiden välinen suhde on utooppisen sosiaali-insinööritieteen ja palasittaisen insinööritieteen välinen (utopian social engineering/piecemeal engineering). Falsifikationismi pelkistyy jatkuvan kritiikin vaatimukseksi. (Camhis 1979, 41–45)

Teorioiden kumoutumisen esittäminen sarjallisena on Lakatosin tieteellisten tutkimusohjelmien metodologia. (Camhis 1979, 47)

Tähän nojaa rationaalis-kokonaisvaltaisen ja inkrementalistisen lähestymistavan kompromissina esitetty Etzionin mixed scanning

-strategia, jossa erotellaan korkeamman-asteinen polycyn teko inkrementaalisesta prosessista, perustavat päätökset inkrementaalisista päätöksistä, kaiken kattava taso detaljitasosta sekä arvot ja päämäärät tavoitteista. Päämäärien ja arvojen hierarki-soinnissa ja kaikkien vaihtoehtojen tutkimisessä mixed scanning on itse asiassa lähempänä rationaalis-kokonaisvaltaista kuin inkrementalistista lähestymistapaa. Uutta on toteutuksen esittäminen prosessin integraalisena osana. (Camhis 1979, 57–60)

Vaihtoehtojen arvioinnin ja yhden vaihtoehdon valinnan ongelmaa ei mixed scanning-lähestymistapakaan kykene ratkaisemaan ja systeemien tosiasiallinen avoimuus jää sen ongelmaksi. (Camhis 1979, 60–62) Kaikki rationalismin variantit jäävät objektiivisuuden, rationaalisuuden ja universaaliuden vaateitensa vangeiksi. (Camhis 1979, 72) Onkin sanottu, että rationalistisen suunnittelun teorian olennainen heikkous on sen keho toteutuus. Se jää tavoittamattomaksi ideaaliksi kaukana todellisesta umpimähkäisestä ja sattumanvaraisesta päätännästä, jonka kriteeriksi sitä ylen harvoin vaivaudutaan edes nostamaan esiin. 1970-luku toikin esiin proseduraalisen teorian kritiikin monelta eri taholta.

Ei yksi, vaan monta tieteellisyyttä

Kaikki 1970-luvun kilpailevat suunnittelun teoriat opponoivat tavalla tai toisella proseduraalista suunnittelun teoriaa, kylläkin hajanaisesti eikä yhtenä rintamana. Sosiaalisen ja asianajajasuunnittelun päämääristä esitettiin, että proseduraalinen suunnittelun teoria tulisi suunnata sosiaalisen hyvinvoinnin päämääriin. Poliittisen talouden näkökulmasta väitettiin, että suunnittelu on aina tiettyjen taloudellisten ja sosiaalisten suhteiden tuote,

eikä sitä siten voida abstrahoida ulos tästä kehuksestään. Yksilöiden vuorovaikutusta, itseorganisoitumista ja oppimista korostava radikalismien haara, uushumanismi (Friedmann ea.), arvosteli proseduraalista suunnittelun teoriaa mekaanisuudesta ja kyvyttömyydestä reagoida. Toteuttamista ja policya painottavan lähestymistavan kannalta proseduraalinen teoria keskittyi liiaksi policyjen muotoiluun toimintapolitiikan sijasta. Inkrementalistien mielestä proseduraalinen teoria ampui idealistisuudessaan yli, eikä toiminut.⁴ Pragmatismi, "getting things done" -asenne, väitti viimein, ettei koko teorisointi vie suunnittelua minnekään. Olisi keskityttävä asioiden tekemiseen. (Healey, McDougall, Thomas 1982, 6-7)

Healey, McDougall ja Thomas ovat luokitelleet listaamia vaihtoehtoja näkökulmien mukaan. Yhteiskuntakriittisiä olivat poliittisen talouden lähtökohta ja uushumanismi. Yhteiskunnan hyväksyivät ja siihen sopeutumaan pyrkivät toteuttamista ja policyjä painottava lähtökohta ja inkrementalismo. Samalla tavoin kuin opponoiu proseduraalinen suunnittelun teoria, sosiaalinen suunnittelu ja poliittisen talouden lähtökohta edustivat kokonaisvaltaista näkemystä yhteiskunnan organisatiosta. Yksilöllistä vuorovaikutusta ja käyttäytymistä korostivat uushumanismi ja inkrementalismo. (Healey, McDougall, Thomas 1982, 7)

Healey, McDougall ja Thomas pitävät proseduraalisen teorian ansiona sitä, että sen avulla onnistuttiin ylittämään design-tradition naiivi determinismi – vaikka jako proseduraaliseen teoriaan ja design-paradigmaan ei 1970-luvulla kokonaan hävinnytkään.⁵ Healey ea. selittävät proseduraalisen teorian aseman heikkenemistä toisaalta

professionaalisen kentän muutoksilla, toisaalta teoreettisen perustan kyseenalaisuudella. 1970-luku merkitsi 1960-luvun tieteellistymiskehitykseen liittyneen suunnittelijoiden ammatillisen statuksen nousun kääntymistä laskuun sekä akateemisen kriitikin kovetessa että suunnittelijoiden jouduessa krooniseen luottamuspuolaan. Konsensusteoria yhteiskunnasta ja usko jatkuvaan kasvuun poliittisen ja sosiaalisen harmonian säilymisen takeena menettivät vakuuttavuuttaan taloudellisen ja fiskaalikiinon tiivistyessä. (Healey, McDougall, Thomas 1982, 11-15)

Marios Camhisin kuva 1970-luvusta on paljon pelkistävämpi: kyse on kahden tieteenfilosofian, idealismin ja materialismin välisestä kamppailusta. Tiukkana materialistina Camhis sujuvasti mitätöi uushumanististen suunnittelun teorioiden radikalismien luokittelomalla ne irrationalisiksi idealistisiksi teorioiksi – utooppisine kehäpäätelmineen sosiaalisen oppimisen mahdollisuudesta. (Camhis 1979, 11, 77) Siinä missä 1970-luvun Camhis on sokea uushumanistisen teorian aidolle emansipatoriselle potentiaalille, on vastavasti 1980-luvun Friedmannin näkökulma materialistiseen teoriaan omalla tavallaan yksipuolinen: Friedmann tarkastelee lähtökohtaa vain poliittisten liikkeiden näkökulmasta – materialistinen yhdyskuntakehityksen tulkinta ei häntä kiinnosta. Friedmann on suopea kaikkia yhteiskuntakriittisiä lähtökohtia kohtaan, mutta tekee eron materialisteihin välillä evolutionaarinen/revolutionaarinen. (Friedmann 1987)

⁵ Suomalaisessa, arkkitehtivältaisessä suunnittelu-kulttuurissa kysymys design-paradigman riittävydestä tai riittämättömyydestä on edelleen jokseenkin arkaluontoinen keskustelunaihe. Huolimatta siitä, että 1980-1990-luvun taiteen teoreettinen ja kulttuurin tutkimuksellinen keskustelu tarjoaisivat erinomaisia lähtökohtia ongelman purevaankin tarkasteluun, arkkitehtien ammattikunta ei ole tarttunut näihin mahdollisuuksiin, vaan on pitäytynyt taidehuoonsa.

⁴ Healey ea. antavat inkrementalismille sijan proseduraalisen teorian kriittikkinä, eivätkä näe sitä vain yhtenä proseduraalisen teorian varianttina, kuten Camhis.

Koulukuntien rinnakkaiselo

Healeyn, McDougallin ja Thomasin 1980-luvun alussa hahmottama teoreettisten lähtökohtien pluralismi oli tullut jäädäkseen. Rationalistit, uushumanistit ja poliittisen talouden näkökulma jatkoivat kehitelmiään, mutta nyt vastaten toinen toistensa esittämään kritiikkiin.

Rationalistien pääprofeetta Andreas Faludi torjui tiukasti syytteet teknokraattisuudesta ja positivismista, väittäen kritikkajensa ajavan yhtä lailla takaa rationaalisuutta – vaatimukseen päätöstilanteiden rationaalisemmista kontekstin määrittämisestä. (Faludi 1986, 24) Faludi muotoili oman kriittisen rationalisminsa kysymyksenä metodologiasta. Suunnittelu on hänen mukaansa toimintaa, joka tähtää korrektiin päätöksentekoon koskien tulevaisuuden toimintasuuntia. Suunnittelun metodologia tarkoittaa tuolloin kysymyksiä säännöistä, joita tulee soveltaa aielauselmiin ja päätöksiin niin, että ehdotuksia voidaan hyväksyä ja hylätä hyvin perusteiden. Rationaalisuus tulee määrittelyksi sääntönä korrekten päätösten erottamiselle huonosti perustelluista. Faludi nojaa Popperiin käsityksessään siitä, että rationaalinen asenne itsessään merkitsee moraalisen kannan ottamista. (Faludi 1986, 9–13)

Faludi tekee eron yksinkertaiseen kokonaisvaltaiseen rationalismiin. Vaikka hänkin lähtee siitä, että päätös on rationaalinen silloin, kun se seuraa kaikkien vaihtoehtojen arvioinnista niiden kaikkien seurausten valossa, hän ei suinkaan oleta holistien tapaan täydellistä ymmärrystä suunnittelun kohteesta mahdolliseksi – saati, että vaatisi sellaista suunnittelun pohjaksi. Täydellisen ymmärryksen holistinen erhe ei ole Faludin mielestä vain arkkitehtien ja insinöörien blueprint-vaara, vaan koskee yhtä lailla yhteiskuntatieteilijöitä. Popperin piecemeal engineering on Faludin mielestä tapa toimia tietoisena alituisesta epävarmuudesta ja

virheiden mahdollisuudesta, pienin askelin, virheitä eliminoiden. (Faludi 1986, 71–74) Kokonaisvaltaisuus seuraa Faludilla vaihtoehtojen kritiikistä (Faludi 1986, 108).

Kriittinen rationalismi edellyttää päätösten arviointia niiden seurausten nojalla. Huomiota on otettava niin aiotut kuin ei-aiotut seuraukset. Seuraukset on esitettävä niin täydellisesti ja yksilöidysti kuin mahdollista. Seurauksiin on myös viitattava julkilausutusti. Vaihtoehtoista on valittava kaikkien seurausten osalta paras. Faludin konsekventialistinen etiikka perustuu päätöksenteon luonteeseen rationaalisena discipliininä. (Faludi 1986, 82–88)

Poliittisen talouden näkökulmasta Faludia on enin arvosteltu siitä, että hän abstrahoi suunnittelun sosiaalisesta ja taloudellisesta kontekstistaan. Tähän Faludi vastaa erottamalla päätössäännön ja päätöstilanteen. Päätöstilanteen määrittely on niiden vaihtoehtojen kuvaamista, joita päätöstä tekevällä on päätöksen suhteen. Siihen liittyvät odotetut seuraukset, jotka painottuvat päätöksentekijän arvojen mukaan. Jo päätöstilanteen määrittelyyn sisältyy päätöksiä: on esimerkiksi valittava, mitä ”kaikkea kaikki vaihtoehdot” kattavat. (Faludi 1986, 21–22) Päätöstilanteen rajaa käytettävissä oleva tieto. Päätöksentekijän on kyettävä rajaamaan loputtomien mahdollisuuksien joukosta relevantti tilanteen määrittely – soveltuva osa maailma 3:a – tietoisena siitä, ettei relevanssi voi olla yleistä, vaan on aina relevanttiutta jonkun kannalta. Suunnittelulla on siis välttämättä subjekti. (Faludi 1986, 85–97)

Mikäli päätöstilanteen määrittely todella suoritettaisiin Faludin edellyttämällä perinpohjaisuudella, merkitsisi se toki kontekstin näkyvyyttä. Yhteiskuntateoreettisesti informoitua päätöstilanteen määrittelyä Faludi ei kuitenkaan ehdota.

Uushumanistit ovat arvostelleet rationalisteja epäkriittisyydestä, pelkästä sopeutumisen vallitseviin oloihin. Faludi korostaa

kuitenkin kritiikin mahdollisuutta rationaalisen discipliinin periominaisuutena. Rationaalinen discipliini mahdollistaa Faludin mukaan niin tosiasioita koskevien kuin arvoasettamusten kritiikin ja kutsuu kritiikkiin mukaan muutkin kuin asianosaiset. (Faludi 1986, 79) Faludi mainitsee myös osallistumisen keinona lisätä vaihtoehtojen alaa ja suunnittelun kritiikkiin kattavuutta. (Faludi 1986, 108). Vakava suhtautuminen kritiikkiin on Faludin mukaan suorastaan kriittisen rationalismin ydin. Argumentin ja sen oikeutuksen painotus lähtee kunnioituksesta toisia kohtaan. Argumentti asetetaan vallan ja pakottamisen tilalle. (Faludi 1986, 115)

Ushumanistien omaankaan kriittisyyteen ei ole varauksetta uskottu. Poliittisen talouden näkökulmasta on esitetty, että sosiaalisen oppimisen kehys ei viime kädessä ole kestävä. Jos muutoksen on tultava alhaalta, kuka kasvattaa ja opettaa? Miten voidaan tulla oppivaksi yhteiskunnaksi ja samalla jo olla sellainen. (Camhis 1979, 75) Perustellakseen oman suuntauksensa yhteiskuntakriittisyyttä Friedmann on vuonna 1987 esittänyt vallitsevista suunnittelun teoreettisista lähestymistavoista kognitiivisen kartan taustahistorioineen, valistuksen koitosta alkaen. Friedmann erottaa neljä lähtökohtaa: sosiaalisen reformin, policyanalyysin, sosiaalisen oppimisen ja sosiaalisen mobilisaation. (Friedmann 1987)

Sosiaalisen reformin traditio keskittyy Friedmannin mukaan valtion rooliin sosiaalisessa ohjauksessa. Suunnittelu nähdään "tieteellisenä pyrkimyksenä" ("scientific endeavor"), tieteellinen suunnittelu voi osoittaa politiikalle sille kuuluvan alan. Suunnittelu on tieteellisen tiedon soveltamista julkisiin asioihin, missä suunnittelijat ovat poliitikkoja ja kansalaisia kyvykkäämpiä. Suunnittelun ja politiikan suhde sekä suunnittelun tavoiteltava kattavuus ovat alituisia keskustelun aiheita. Keskeisinä valtion intervention alueina pidetään taloudellisen kasvun edistämistä,

täystyöllisyyden ylläpitämistä ja tulojen uudelleenjakoa. Muutoksiin suhtaudutaan joustavasti, sillä sopivien reformien katsotaan kehittävän vallitsevia rakenteita. (Friedmann 1987, 76–77)

Policyanalyysillä ei Friedmannin mielestä ole varsinaista filosofista perustaa. Suhteessaan suuriin kysymyksiin yhteiskunnasta ja oikeudenmukaisuudesta se on tyypillisesti konventionaalinen. Keskeisen huomion kohteena policyanalysteillä on päätöksenteon malli: 1. päämäärien ja tavoitteiden muotoilu, 2. vaihtoehtojen identifiointi ja hahmottaminen, 3. seurausten ennustaminen, 4. seurausten arviointi, 5. päätäntä, 6. toteutus, 7. feedback. Policyanalytikot pitävät itseään teknikoina tai "teknokraatteina", olevien vallan keskusten palveluksessa. Sosiaali-insinööreinä he uskovat voivansa kalkyloida "parhaita ratkaisuja". Keskeiset keskustelunaiheet liittyvät menetelmien kehittelyn teknisiin kysymyksiin. Neoklassinen talusteoria ja individualismi, usko markkinoihin ja tasapainoparadigmaan leimaavat ajattelua. (Friedmann 1987, 78–80)

Sosiaalisen oppimisen traditio pyrkii ylittämään teorian ja käytännön, tai tietämisen ja toiminnan välisen eron. Taustalla on yhtäältä John Deweyn pragmatismi ja hänen "tekemällä oppimisen" epistemologiansa sekä toisaalta marxilainen filosofia. Traditio haastaa "muuttumattomat sosiaaliset lait" osoittamalla, että inhimillistä käyttäytymistä voidaan muuttaa. Keskeiset kysymykset ovat instrumentaalisia: miten oppiminen saadaan käytännössä aikaan ja mikä on suunnittelijan rooli siinä. (Friedmann 1987, 81–82)

Sosiaalisen mobilisaation traditio lähtee suorasta kollektiivisesta toiminnasta, alhaalta ylöspäin. Suunnittelu nähdään politiikan muotona, jota ohjataan "tieteen" välityksin. Tieteellinen analyysi erityisesti sosiaalisen oppimisen muodossa nähdään poliittisesta painotuksesta huolimatta tärkeänä niissä transformaatioprosesseissa, joihin mobiili-

saatiolla pyritään. Filosofiset juuret ovat utooppisessa kommunitarianismissa, anarkismissa ja marxilaisuudessa. Sosiaalinen mobilisaatio on osattomien ideologia. Keskustelua käydään sosiaalisten liikkeiden organisoimisesta toisaalta ja hyvän yhteiskunnan kriteereistä toisaalta. (Friedmann 1987, 83–84)

Itsensä John Friedmann sijoittaa sosiaalisen oppimisen traditioon, mistä seuraa selvä ero esimerkiksi rationalisteihin, jotka liikkuvat etablismenttiä palvelevissa sosiaalisen reformin ja policyanalyysin perinteissä. Samalla Friedmann osoittaa kritikoilleen poliittisen talouden piirissä kuuluvansa kiistatta yhteiskuntakriittiseen lähtökohtaan, itse asiassa hän väittää evolutionäärinä olevansa vain realistisempi yhteiskuntakriitikko kuin sosiaalisen mobilisaation tradition edustajat ovat.

Poliittisen talouden näkökulman tieteellinen tuomio suunnittelusta 1970-luvulla oli ollut, että se oli pelkkä valtiollisen sääntelyn välttämätön momentti kriisien sääntelyssä ja legitimaatiokertomuksiltaan pelkkää ideologiaa. 1980-luvulla poliittisen talouden näkökulma tuotti ”realistisen suunnittelun teorian”, missä lähdettiin siitä, että suunnittelua on teorisoitava suhteessa yhdyskuntakehitykseen lähtien siitä, että vaikutussuhde on molemminpuolinen. (Cooke 1983, Hague 1984)

Tällaiseen realistiseen lähestymistapaan pyrkivät muun muassa Healey, McDougall ja Thomas etsiessään ehtoja suunnittelun teorialle, lähtökohtana suunnittelun määrittelyminen konkreettina toimintana, jota harjoittavat identifioitavissa olevat toimijat ja instituutiot ja joka johtaa objektiivisin kriteerein arvioitavissa oleviin tuloksiin. Ajatuksena oli tarkastella suunnittelua tiettyjen erityisten ilmiöjoukkojen muodollisena sääntelynä ja ohjauksena, jota harjoittavat hallinnolliset instituutiot erityisissä ohjelmissa, hallinnon eri haaroilla ja tasoilla. (Healey, McDougall, Thomas 1982, 19)

Healey, McDougall ja Thomas saivat lähtökohdastaan spesifioituksi seitsemän proseduraalista sääntöä suunnittelulle:

1. Jokaisen suunnitteluteorian tulee todeta, mitä suunnittelulla tarkoitetaan, miksi toimintaa harjoitetaan, miten sitä harjoitetaan tai pitäisi harjoittaa ja millaisia tuloksia on saatu tai millaisia toivotaan.
2. Jokaisen suunnitteluteorian tulee spesifoida, mitä aktuaalisia käytäntöjä se pyrkii selittämään ja muuttamaan. Nämä tulee sijoittaa spesifeihin sosiohistoriallisiin tilanteisiin ja spesifoida se yhteiskuntateoria, johon sosiohistoriallisen tilanteen spesifointi nojaa.
3. Teorian tulee erityisesti artikuloida a) suhde taloudellisten toimintojen, sosiaalisen organisaation, sosiaalisten muutosprosessien ja hallinnon roolin ja luonteen välillä ja b) suhde näiden sekä hallinnollisen ohjauksen ja sääntelyn ohjelmien välillä.
4. Jokaisen suunnitteluteorian tulee spesifoida ja oikeuttaa tapa, jolla suunnittelukäytännöt jaotellaan analyyttisiin tarkoituksiin (metodin, arvon, objektin, hallintotason perusteella).
5. Jokaisen suunnitteluteorian tulee muotoilla eksplisiittisesti selittävien ja normatiivisten elementtensä välinen suhde sekä suhde selittämisen, ennustamisen, evaluation ja ohjeiden antamisen välillä.
6. Jokaisen suunnitteluteorian tulee olla rehellisesti tuotettu (ei mitään olemassa olevaksi tiedettyä evidenssiä salaava), loogisesti johdonmukainen ja empiiriseen verifiointiin kykenevä.
7. Jokaisen suunnitteluteorian tulee eksplikoida teoreettisen konstruktion taustalla olevat arvot sekä identifoida, kuinka nämä vaikuttavat teorian muotoon samoin, kuin käytännölliset seuraukset, joita näiden arvojen omaksumisella on. (Healey, McDougall, Thomas 1982, 19–21)

Realistisen suunnittelun teorian pyrki- myksestä konkreettisen suunnittelun tarkasteluun sen tosiolevaisissa institutionaalisissa

konteksteissa seuraa, että valtio on keskeisen huomion kohde. Tässä on selkeä yhtymäkohta suunnitteluhistorialliseen koulukuntaan. Gordon Cherry on luonnehtinut sinne tänne häälyvän suunnittelun ainoaksi jatkuvuuden perustaksi sen, että kyse on aina valtion interventiosta kehitykseen, joka interventio aina muodossa tai toisessa toistuu. (Cherry 1988)

Valtio on myös realistisen suunnittelun teorian keskeinen ongelma: Cliff Hague on vuonna 1984 huomauttanut, että vain yhteen valtioteoriaan nojaava suunnittelun teorisointi ei voi olla kovin tuloksellista. (Hague 1984) Philip Cooke taas on vuonna 1983 esittänyt, että yhteiskuntateorialta puuttuvat välineet sellaisten sosiaalisiin reformeihin pyrkivien käytäntöjen analyysiin, jotka eivät puutu perustavien ristiriitojen jatkuvaan uusintamiseen. (Cooke 1983)

Friedmannilainen radikalismi sanoutuu periaatteessa irti valtiosta, vaikkei toki halua mahdollisia valtion puitteisiin uomautuvia emansipatoria kehityskulkuja estääkään. Määritelmän mukaisesti emansipatorista suunnittelua on vain kansalaisyhteiskuntaan nojaava suunnittelu, jota tietämisen ja toiminnan yhdistävän suunnittelun teorian tulee olla rakentamassa. Realisteille tämä taas on utooppista haaveilua. (Friedmann 1987)

Henkítieteiden uusi tuleminen ja suunnittelun nykytilanne

Kuten alussa totesin, olen tässä artikkelissa keskittynyt kuvaamaan käsityksiä tieteilisestä suunnittelusta sillä valistuksen edistysuskon jatkumolla, jolle jo 1980-luvun epistemologiset murrokset ennustivat loppua. Naiivi, skientistinen tiedekäsitys elää toki suunnittelukeskustelussa edelleen, mutta sen haastajat lienevät jo lukuisampia kuin sen kannattajat.

Uusin tieteenfilosofinen keskustelu tai kulttuurin tutkimuksen invaasio yhteiskuntateoriaan eivät ole välittyneet hitaasti suunnittelukeskusteluun vähiten siksi, että suunnittelun metateoreetikot kernaimmin sanoutuvat irti koko suunnittelusta. Hämmästelisimme suuresti sellaista lapsipsykiaatria, joka kirjoituksissaan jatkuvasti parjaisi pienokaisia kohdellen heitä vajaina aikuisina. Emme kuitenkaan hämmästele sellaisia suunnittelun teoreetikoita, jotka avoimesti halveksuvat suunnittelua esittäen sen kaikkena sinä, mitä perustieteet eivät milloinkaan tule olemaan. Pikemminkin yhdymme kernaasti kuuroon, tehden näin tarpeellisen distinktion reflektioimattomaan massaan.

Nyt, kun uusliberalismin edelläkävijämaassa Englannissa jo eletään paluuta suunnitteluun, suunnittelun teorialla on selvästi uusi merkittävä tilaus. Patsy Healey mukaan niin kiinteistömarkkinoiden epävakaus kuin ympäristökysymys ovat nostaneet uudelleen esiin suunnittelun tarpeellisuuden. On huomattu, että kiinteistömarkkinoiden epävakaudesta hyötyivät eniten ammattimaiset keinottelijat, eivät suinkaan pelin perinteiset osapuolet. Ympäristökysymys taas edellyttää välttämättä sekä kokonaisvaltaista että pitkän tähtäimen suunnittelua ja joitakin jo purettuja suunnittelumuotoja korvaavia yleissuunnittelun tasoja on jouduttu perustamaan uudelleen. (Healey 1992)

Kiinteistömarkkinoiden nousu 1980-luvun suunnittelun keskiöön on muuttanut suunnittelijoiden ammattitaitovaatimuksia. On tarvittu suunnittelijoita, jotka hallitsevat kiinteistömarkkinat niin asumisen, teollisuuden, kuin liike-elämän sektoreilla. Toimijat näillä kentillä alkoivat odottaa suunnittelulta strategista ohjausta jo aikaan, jolloin Englannin hallitus katsoi olevansa edistyksestä ajamassa markkinaohjattua lähestymistapaa maankäytön suunnitteluun. Suhtautuminen markkinoihin on kuitenkin 1990-luvun

suunnittelussa toinen kuin 1980-luvulla, jolloin keskustelussa korostui suunnittelun ja markkinoiden vastakkaisuus. Nyt tarvitaan suunnittelua, joka pystyy mahdollistamaan markkinoiden toiminnan, luopumatta silti muista tavoitteistaan. Nyt tarvitaan suunnittelijoita, jotka ymmärtävät maa- ja kiinteistömarkkinoiden epävakaisen dynamiikan ja vastaavasti rakentajia, jotka käsittävät ympäristökysymyksen asettamat vaatimukset. (Healey 1992)

Suunnittelujärjestelmää ei voi enää nähdä markkinoiden vastaisena, vaan areenana, jolla erilaiset edunvalvojat voivat kohdata ja puolustaa arvojaan. Healeyn mielestä on oikeuttettua puhua "kokonaisvaltaisuuden paluusta" sikäli, että sekä markkinoiden dynamiikan ymmärtäminen että ympäristösuhteiden integroiminen suunnitelmien strategioihin edellyttävät huomattavan laajoja tarkastelukulmia. Kokonaisvaltaisuus tarkoittaa nykyisin kuitenkin paljon kompleksimpaa lähestymistapaa kuin 20 vuotta sitten. Keskeinen haaste on nyt sellaisen ymmärryksen ja sellaisten menetelmien kehittäminen suunnittelulle, jotka eivät sen enempää seuraa markkinoita sokeasti kuin yritä naiivisti strukturoida niitä. (Healey 1992)

Patsy Healeyn mielestä nyt on tärkeää pohtia, voidaanko vain yksinkertaisesti palata vanhoihin suunnittelun muotoihin, vai onko suunnittelussa kenties joitakin sellaisia rakenteellisia ongelmia, jotka on ensin ratkaistava. Healey (1992, 412–413) muotoilee ongelman kolmeksi kysymykseksi:

1. Millä tavoin ja kuinka pitkälle suunnittelu-

järjestelmä ja suunnittelukäytännöt vastaavat valtion roolin yleistä muutosta tarjoavasta mahdollistavaksi, edistäväksi ja sääteleväksi?

2. Kuinka tehokkaasti suunnittelujärjestelmä tavoittaa toimintojen ja suhdetarjoavien keskinäisyhteydet sellaisina kuin ne toteutuvat paikoissa? Kuinka pitkälle on luotu kytkennät liiketalouden, kotitalouksien ja niitä ylläpitävien fyysisten, taloudellisten ja sosio-kulttuuristen infrastruktuurien välille?

3. Kuinka pitkälle järjestelmä pyrkii maksimoimaan kaupankäynnin taloudellisen kehityksen, ympäristön laadun ja sosiaalisen integraation välillä ja mikä on yleensä sen panos elämän laadun ja ympäristön kestävyyskannalta?

Healeyn vastaus Englannin osalta on, että huolimatta sikäläisen suunnittelujärjestelmän erinomaisesta joustavuudesta esimerkiksi keskus- ja paikallisvallan vaihtelevan korostuksen suhteen ja kyvystä mahdollistaa monia erilaisia tulkintoja, spontaanit vastaukset kompleksin dynamiikan hallinnaksi ovat olleet jokseenkin kömpelöitä. Markkinasensitiivisyyden ja ympäristötietoisuuden yhdistäminen ei ole osoittautunut helpoksi. Muusta joustosta huolimatta, käsitys valtion ja kansalaisten suhteesta ei näytä uusiutuvan aikaansa vastaavaksi. (Healey 1992) Ellei nyt perinteiseen 'tieteelliseen' suunnitteluun palattaisikaan, teoreettisten kehysten tarve on ilmeinen.

Healeyn kysymykset kuulostavat siltä, kuin ne olisi laatinut realistisen suunnittelun teorian edustaja. Soppakulhoon mahtuisi kyllä henkieteilijöidenkin kauha.

LÄHTEET

- Camhis, Marios (1972), *Planning Theory and Philosophy*, Tavistock Publications, Lontoo ja New York.
- Cherry, Gordon (1991/1988), *Cities and Plans*, Edward Arnold, Lontoo.
- Cooke, Philip (1983), *Theories of Planning and Spatial Development*, Hutchinson, Lontoo.

ONKO SUUNNITTELU TIEDETTÄ?

- Elster, Jon (1989), *The cement of society, A study of social order*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney.
- Etzioni, Amitai (1973), *Mixed-Scanning: A 'Third' Approach to Decision Making* In Faludi A., ed. *A Reader in Planning Theory*, Oxford Pergamon.
- Faludi, Andreas (1986), *Critical Rationalism and Planning Methodology*, Pion Press, Lontoo.
- Friedmann, John (1987), *Planning in the Public Domain: From Knowledge to Action*, Princeton University Press, Princetown–New Jersey.
- Hague, Cliff (1984), *The Development of Planning Thought*, Hutchinson, Lontoo.
- Healey, Patsy, McDougall, Glen ja Thomas, Michael J. (1982), *Planning Theory, Prospects for the 1980s*, Pergamon Press, Oxford, New York, Toronto, Sydney, Pariisi, Frankfurt.
- Healey, Patsy (1992), *The Reorganisation of State and Market in Planning*, julkaisussa *Urban Studies* vol 29 nos 3/4, 1992 ss.411–434.
- Pakarinen, Terttu (1992), *Urban Planning Then and Now; Planning Theory in History and Contemporary Planning Problems*, TTKK/AYS julkaisu 28, Tampere